

Necessitats de formació en comunicació entre els professionals de la salut: 35 anys d'experiència d'una fundació

Pol Morales¹, Laura García-Martín¹, Fèlix Bosch^{1,2}

¹Fundació Dr. Antoni Esteve. Barcelona; ²Departament de Ciències Experimentals i de la Salut. Universitat Pompeu Fabra. Barcelona.

Text escrit a partir de la comunicació oral presentada a les XXXVII Jornades Sanitàries del Vallès Occidental (Filial del Vallès Occidental, Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears). Les jornades van tenir lloc els dies 13 i 14 d'abril de 2018, a l'auditori del Parc Taulí de Sabadell, sota el títol "L'art de comunicar és salut". Consultable a: http://webs.academia.cat/filials/voccidental/historia_jornades.php.

Introducció

Quan es parla de comunicació des de la perspectiva del professional de la salut es defineixen tres dianes principals: la comunicació amb els pacients i els seus familiars, sobretot en el dia a dia assistencial, la comunicació amb altres professionals de la salut en els llocs de treball, en reunions o en congressos i, finalment, la comunicació amb la població general que vol ser informada sobre temes mèdics. A més, aquesta comunicació sorgida dels professionals de la salut sobre diferents col·lectius es produeix sobretot en tres entorns principals: assistencial, de recerca o de docència. Si bé la relació metge-pacient en els centres assistencials és el tipus de comunicació principal¹⁻³, no s'haurien d'oblidar altres possibilitats de comunicació també importants per aquests professionals: la presentació de dades assistencials o de recerca en congressos i reunions de treball, en activitats docents o, inclús, la divulgació a través dels mitjans de comunicació. La Figura 1 esquematitza aquest marc de relacions de comunicació a partir del professional de la salut.

Conscients de la importància que la comunicació pren en el dia a dia dels professionals de la salut, des de la Fundació Dr. Antoni Esteve es va apostar per millorar la interacció entre la comunitat mèdica i científica i la ciutadania. Partint d'una àmplia experiència en activitats formatives^{4,5} i, justament en el seu 35è aniversari, va decidir reflexionar sobre aquelles orientades a millorar la comunicació en l'entorn de la salut.

"L'art de comunicar és salut" va ser el fil conductor de les Jornades Sanitàries del Vallès Occidental de 2018, que encaixaven pràcticament com un guant amb la filosofia

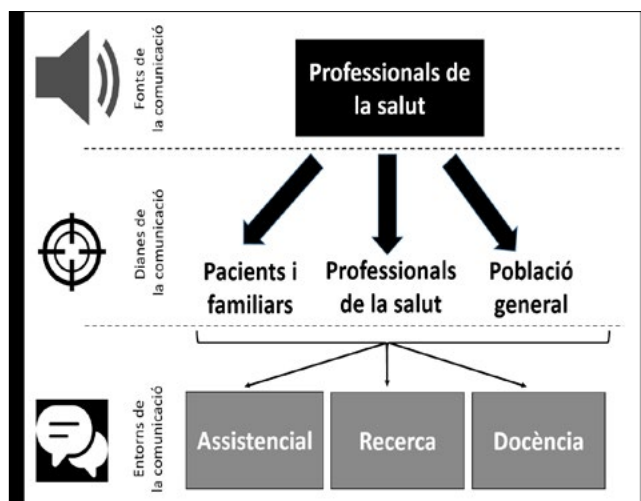

FIGURA 1. Esquema de les principals dianes i entorns en la comunicació dels professionals de la salut

de la Fundació Dr. Antoni Esteve⁶. Aquest article resumeix l'experiència de quatre cursos de formació i d'una sèrie de vuit debats al voltant de la comunicació i la divulgació de la ciència, organitzats per la Fundació Dr. Antoni Esteve.

Millorar la comunicació oral

Les possibilitats de formació en comunicació que tenen els professionals de la salut en el nostre entorn sovint són limitades, tot i que sol ser una demanda habitual⁷. Més enllà dels cursos que ofereixen hospitals, associacions mèdiques, col·legis professionals i altres institucions, ni tan sols els propis estudis universitaris prenen prou en consideració una eina que més d'hora que tard formarà part de la carrera professional. Evidentment, la comunicació escrita és important⁸, però la comunicació oral acostuma a quedar de manera molt més manifesta relegada a un segon pla i resta a mercè de l'autoaprenentatge forçat o voluntari⁹.

A partir d'aquesta mancança formativa, la Fundació Dr. Antoni Esteve va posar en marxa el 2005 un curs de

Correspondència: Fèlix Bosch
Fundació Dr. Antoni Esteve
Passeig Zona Franca, 109
08038 Barcelona
Tel. 934 335 320
Adreça electrònica: fbosch@esteve.org

formació en què hi conviurien les dues vessants de tota presentació científica oral (Taula 1). Aquest curs suposa una baula de la llarga cadena de deu cursos de formació en competències transversals que s'ofereixen des de la Fundació¹⁰. Per una banda, Elena Muñoz, metgessa de família (Es Castell, Menorca) i membre del Grup de Comunicació de la Sociedad Española de Medicina Familiar y Comunitaria, i María Isabel Martín, catedràtica de farmacologia de la Universidad Rey Juan Carlos (Alcorcón, Madrid), s'encarreguen d'oferir les claus per millorar l'estructura d'una presentació oral i el contingut dels audiovisuals. Per l'altra, professionals de l'àmbit de la inter-

pretació, com el director de teatre Àlex Mañas i els actors Aina Clotet i Marc Clotet, aborden aspectes tan importants com el llenguatge corporal, la regulació de la veu o l'actitud. El curs *Com realitzar presentacions orals en biomedicina* suma ja 33 edicions, hi han assistit més de 700 persones, ha tingut lloc en 21 ciutats espanyoles i ha generat una publicació específica sobre el tema¹¹. Com tots els cursos de la Fundació Dr. Antoni Esteve, es desenvolupa en dues jornades intensives amb fort component pràctic en grups reduïts i s'organitza en col·laboració amb altres institucions com ara hospitals, universitats o centres de recerca.

TAULA 1. Iniciatives de formació entorn la comunicació i la salut organitzades per la Fundació Dr. Antoni Esteve

Seminaris de formació ^a	Principals característiques
Com realitzar presentacions orals en biomedicina ^b	Any d'inici: 2005 5 professors participants 33 edicions ^c Idioma: castellà o català Assistents: 720 persones (505 dones, 70,1%) En 21 ciutats diferents 3 institucions col·laboradores Curs acreditat ^b
How to improve your scientific presentations ^b	Any d'inici: 2011 2 professors participants 20 edicions ^c Idioma: anglès Assistents: 385 persones (253 dones, 65,7%) En 10 ciutats diferents ^c 11 institucions col·laboradores Curs acreditat ^b
El científic davant els mitjans de comunicació	Any d'inici: 2011 8 professors participants 10 edicions ^c Idioma: castellà Assistents: 236 persones (132 dones, 55,9%) En 2 ciutats (Sant Cugat del Vallès i Madrid) 2 institucions col·laboradores
Com divulgar el teu projecte científic en un vídeo de 60"	Any d'inici: 2015 3 professors participants 7 edicions ^c Idioma: català, castellà, francès o anglès Assistents: 151 persones (97 dones, 64,2%) En 6 ciutats 6 institucions col·laboradores

^a Es detallen només aquells cursos de formació sobre comunicació oral i salut, entre un total de més de 10 cursos que s'inclouen dins del catàleg formatiu de la Fundació Dr. Antoni Esteve. Els títols dels cursos apareixen amb l'idioma original encara que es poden impartir en altres idiomes.

^b Es tracta de cursos acreditats pel Consell Català de Formació Continuada de les Professions Sanitàries.

^c S'han comptat les edicions dels cursos completades fins desembre de 2017.

És per això que de seguida es va fer palesa una altra necessitat formativa en l'entorn biomèdic, on l'anglès és una llengua cabdal⁹. D'aquí nasqueren el 2011 els cursos *How to improve your scientific presentations* (Taula 1), en què dos irlandesos del món de la interpretació, Brian McCarthy (director de teatre i *coach* de diferents activitats professionals) i Peter Corry (actor i metge) ajuden els alumnes a comunicar en general i a adaptar el missatge a un públic internacional. Més que detenir-se en l'ús correcte de l'anglès, els dos professors ofereixen les claus per garantir una comunicació clara, directa i eficaç. Amb 20 edicions, el curs ja ha arribat a una desena de ciutats espanyoles, mobilitzant quasi 400 alumnes, en col·laboració amb onze institucions.

En conjunt, en aquests dos cursos de formació esmentats han participat més d'un miler de persones procedents de diferents àrees biomèdiques com ara biologia, medicina, farmacologia, farmàcia, infermeria, biomedicina o veterinària.

A més de la relació directa amb els pacients, més enllà de fòrums i congressos, els professionals de la salut poden trobar-se amb un altre esglaó en l'escala de la comunicació oral que no sempre els agrada. La relació entre la comunitat científica i mèdica i els periodistes pot resultar molt gratificant però alhora contenir certes friccions. La tendència a l'alarmisme, la falta de rigor i la banalització en la informació científica, sobretot en els titulars, o la saturació informativa i l'homogeneïtzació de la informació envers altres temes que apareixen molt poc en els mitjans de comunicació, són alguns dels retrets que els professionals de la salut acostumen a abocar sobre la tasca dels professionals de la informació (vegeu diversos articles publicats en un mateix número d'*Annals de Medicina*)¹². Entrant doncs en l'àrea de la divulgació de la ciència, des de la Fundació Dr. Antoni Esteve s'ofereixen dos blocs diferenciats d'activitats que es resumeixen a continuació.

Apropar els científics als mitjans de comunicació

Graziella Almendral, directora del primer canal de televisió científic a Internet, Indagando TV, porta tota la seva carrera professional com a periodista tractant amb professionals de la comunitat mèdica i científica. Conscient de les reticències dels seus interlocutors i plenament coneixedora del mitjà televisiu (redactora científica durant 10 anys a Antena 3 Noticias), era la candidata perfecta per coordinar una nova aposta formativa de la Fundació Dr. Antoni Esteve: el curs *El científic davant els mitjans de comunicació* (Taula 1). Amb la col·laboració del Instituto de Radio Televisión Española (iRTVE) i del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC), aquest nou seminari de formació vol aportar el seu gra

de sorra en la sovint complicada relació entre professionals de la salut i periodistes¹³. Per això, durant dos dies, permet que els primers es posin a la pell dels segons gràcies a les sessions que imparteixen periodistes en actiu sobre el llenguatge periodístic a la ràdio, a la televisió o a Internet, o sobre la importància de la comunicació institucional. Amb dues edicions l'any, una a les instal·lacions de l'IRTVE a Sant Cugat del Vallès i l'altra a Madrid, el curs suma ja 10 edicions amb més de 230 participants que han volgut entendre una mica millor com funcionen les rutines periodístiques.

Per als més agosarats, per a aquells ben implicats en la divulgació científica, la Fundació Dr. Antoni Esteve va decidir dissenyar i oferir el curs *Com divulgar el teu projecte de recerca en un vídeo de 60"* (Taula 1). El seu objectiu és obrir la ment dels professionals mèdics i científics cap al món audiovisual, cada cop més important a l'era de la imatge i de les xarxes socials. Ana Montserrat, directora del programa *tres14* de RTVE, amb l'ajuda de dos col·laboradors, ensenya que elaborar un vídeo divulgatiu clar, senzill i directe és més fàcil i assequible que mai amb les potents eines tecnològiques que tots portem a la butxaca: els telèfons mòbils intel·ligents. És el curs més recent de la Fundació Dr. Antoni Esteve i des del 2015 ja hi han passat més de 150 participants a través de set edicions.

A aquests dos darrers cursos, a més de professionals d'àrees biomèdiques, hi han assistit també professionals d'altres àrees com la química, la geologia, la física o la traducció-interpretació.

Debats entre professionals de la salut i periodistes

Entre el seu ventall d'activitats, la Fundació Dr. Antoni Esteve des dels seus orígens ha estat sensible a la importància del periodisme en l'entorn de la ciència en general i de la medicina en particular^{14,15}. No és d'estranyar doncs que, recentment, es possessin en marxa de forma periòdica els *Debats sobre periodisme científic* (Taula 2), en què quatre representants del món de la ciència o la medicina i quatre periodistes analitzen el tractament informatiu d'un tema d'actualitat o alguns aspectes de la comunicació científica. Entre els vuit debats portats a terme (2002-2017) se'n pot destacar un orientat a analitzar la presència d'informació científica en els informatius de televisió¹⁶ o un altre sobre la visibilitat de les dones científiques¹⁷. Del diàleg entre les dues comunitats també es poden extreure algunes de les demandes que els periodistes acostumen a fer als científics i professionals de la salut. Així, entre les seves peticions es troben una major disponibilitat de portaveus de la ciència i de la medicina, l'ús d'un llenguatge més planer i perdre la por a comunicar els resultats o a oferir un posicionament clar en temes espinosos com les vacunes o els nous tractaments.

TAULA 2. Debats científics entorn la comunicació i la salut organitzats per la Fundació Dr. Antoni Esteve^a

Any	Títol del debat científic, Coordinador/a (afiliació) i lloc de la reunió
2002	A propósito de la secuenciación del genoma humano: interacción de ciencia y periodismo Múltiples autors, Barcelona
2005	En torno a la cobertura informativa del SARS Múltiples autors, Barcelona
2006	Expectativas y desencantos acerca de la clonación terapéutica Múltiples autors, Barcelona
2007	Medicamentos y pacientes: el enfermo como sujeto activo en la terapéutica Múltiples autors, Barcelona
2009	Telediario y ciencia: la información científica en los telediarios españoles Pablo Francescutti (Universidad Rey Juan Carlos), Madrid
2014	Los públicos de la ciencia Pablo Francescutti (Universidad Rey Juan Carlos), Madrid
2015	El tratamiento informativo del virus del Ébola Gema Revuelta (Universitat Pompeu Fabra) i Pol Morales (Fundació Dr. Antoni Esteve), Barcelona
2017	La visibilidad de las científicas españolas Pablo Francescutti (Universidad Rey Juan Carlos), Madrid

^a Tots els debats científics han generat publicacions posteriors que resumeixen els continguts de cada reunió i inclouen les opinions dels seus participants, disponibles gratuïtament a www.esteve.org

Conclusions

Amb aquestes iniciatives, la Fundació Dr. Antoni Esteve vol fer palesa la importància de la comunicació dels professionals de la medicina i de la ciència més enllà de la consulta. També s'ha destacat la importància del diàleg i la formació en comunicació com a element clau per al bon desenvolupament de la medicina i de la ciència. Millorar les habilitats de comunicació oral, afavorir la divulgació i apropar els professionals de la salut als periodistes i comunicadors científics pot contribuir, en definitiva, a millorar la comunicació en salut.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Emanuel EJ, Emanuel LL. Quatre models de relació metge-pacient (1). *Annals de Medicina*. 2010;93:133-6.
- Emanuel EJ, Emanuel LL. Quatre models de relació metge-pacient (i 2). *Annals de Medicina*. 2010;93:180-4.
- Steward MA. Effective physician-patient communication and health outcomes: a review. *CMAJ*. 1995;152(9):1423-33.
- Morales P, Bosch F, Lucena MI, Baños JE. Seminari de formació per a membres de CEIC: una experiència catalana estesa a la resta d'Espanya. *Annals de Medicina*. 2005;88(3):127-31.
- Morales P, García L, Bosch F. Dos décadas de actividades puente entre la farmacología, la epidemiología y la salud pública en España. *Gac Sanit*. 2015;29(3):224-7.
- Erill S, Bosch F. Fundació Dr. Antoni Esteve (Antoni Esteve i Subirana, 1902-1979), vint anys després de la seva mort. *Annals de Medicina*. 1999;82(5):293-4.
- Giménez-Gómez N, Pedrazas-López D, Medina-Rondón E, Dalmau-Juanola D; Grupo de Estudio sobre la Formación en Investigación. Formación en investigación: autopercepción de los profesionales sobre sus necesidades. *Med Clin (Barc)*. 2009;132:112-7.
- Morales P, Bosch F. ¿Editar o perir? Reptes en l'edició biomèdica. *Annals de Medicina*. 2005;88(4):174-7.
- Navarro FA. Inglés médico: ¡ya no hay excusas! *Rev Esp Anestesiol Reanim*. 2012;59(8):444-7.
- Fundació Dr. Antoni Esteve. Seminari de Formació. <http://www.esteve.org/ca/capitulos/seminarios-de-formacion>. Accés el 20 de novembre de 2018.
- Serés E, Rosich L, Bosch F, coord. Presentaciones orales en biomedicina. Aspectos a tener en cuenta para mejorar la comunicación. Cuadernos de la Fundación Dr. Antonio Esteve, nº 20. Barcelona: Fundació Dr. Antoni Esteve; 2010.
- Diversos articles escrits per diversos autors. *Annals de Medicina*. 1999;82(4):171-91.
- El científico ante los medios de comunicación: retos y herramientas para una cooperación fructífera. Cuadernos de la Fundación Dr. Antonio Esteve, nº 28. Barcelona: Fundació Dr. Antoni Esteve; 2013.
- Periodismo científico. Un simposio internacional. Monografías Dr. Antonio Esteve, nº 12. Barcelona: Fundació Dr. Antoni Esteve; 1990.
- Medicina y medios de comunicación. Traducción al español de una serie publicada en 'The Lancet' Monografías Dr. Antonio Esteve, nº 21. Barcelona: Fundació Dr. Antoni Esteve; 1997.
- Francescutti LP. La información científica en los telediarios españoles. Cuadernos de la Fundación Dr. Antonio Esteve, nº 21. Barcelona: Fundació Dr. Antoni Esteve; 2010.
- Francescutti LP. La visibilidad de las científicas españolas. Cuadernos de la Fundación Dr. Antonio Esteve, nº 44. Barcelona: Fundació Dr. Antoni Esteve; 2018.